

The Translation Versions of the Special Names in the Bible Books

Parandzem Meytikhanyan

Summary

In the study of special names, that are found in the Bible, the Armenian translated versions of Hebrew names, which are too many, present special interest.

The special names, especially the names of the places, were often translated in the texts written in grabar, i.e. old Armenian and East Armenian language. This attitude was sometimes a justified action, but sometimes the Hebrew special name was again presented as another special name though this time it was derived from its meaning, which it got in the text, like, Voghkoyz clough or by its literal meaning, like, Lalonitz forest: sometimes the special name was ultimately eliminated, thus, undermining the plot of the text.

In the texts written in grabar, i.e. old Armenian and East Armenian language we come across different translations of the same Hebrew special name, e.g., Meripa – Gossip and Charge.

In the texts written in West Armenian language the special names are not translated

at all (or almost at all) or if they are translated, then they appear as real common name or it must be translated in this way, like, Arabovt-from the fields, Yovsapati-valley-Valley of Judgment.

It has been very important for us to reveal whether the translation of the special name carried out by Armenian translators was done from Greek or Assyrian texts, or was it done by the choice of our translators, and what was the cause of such choice? Sometimes the comparison is done with the Latin and German texts in order to adjust the attitude of our translators.

Our study brings to the conclusion, that the Armenian translation has been carried out for rather long time and by different translators and, which is more important, it was done from Greek and Assyrian various original texts. The translated versions of the names are often equivalents of the Greek ones.

ՑԵՂԻ ԳԱՂԱՓԱՐԻՆ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ (ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ)

Վարդան Սատթեոսեան

Թէեւ կը թուի թէ այնքան մեծ տարբերութիւն կայ լայնօրէն անջատուած ազգերու միջեւ, որ դիւրութեամբ կարելի պիտի ըլլար Բարեյուսոյ Հրուանդանի բնակիչները, կրիմլանտացիներն ու չէրքէզները շփոթել մարդու բազմաթիւ տեսակներու հետ, սակայն երբ հարցը հիմնաւոր կերպով կը գնահատուի, կը տեսնուի, որ բոլորը կը միախառնուին իրարու հետ եւ որ մարդկութեան մէկ տեսակը այնքան զգալիօրէն կ'անցնի միւսին մէջ որ կարելի չէ սահմանները ճշդել անոնց միջեւ:

Եռհանգ Ֆրիտրիխ Պլումենպախ (1795)¹

Աւելի քան երկու դար առաջ, արդի մարդաբանութեան հիմնադիր Եռհանգ Պլումենպախը արդէն նկատած էր, որ իւրաքանչիւր «մարդկութեան տեսակ»-ի սահմանները կարելի չէր խստօրէն գծել. երեք «լայնօրէն անջատուած ազգեր», որոնք կը ներկայացնէին սեւամորթները (Բարեյուսոյ Հրուանդանի բնակիչներ), դեղնամորթները (կրիմլանտացիներ) եւ սպիտակամորթները (չէրքէզներ), «բոլորը կը միախառնուին իրարու հետ», կ'ըսէր ան, եւ «մէկ տեսակը ... զգալիօրէն կ'անցնի միւսին մէջ»: Երբ կենսաբանութիւնը «ցեղ»-ի արհեստածին գաղափարը եւ վերոյիշեալ սահմանները որոշադրելու իր անկարողութիւնը ցոյց կու տար, ցեղային մտածողները օգնութեան կը դիմէին գիտական այլ ճիւղերու՝ հոգեբանութեան, ընկերաբանութեան եւ մարդաբանութեան:

Ցեղային մտածողութեան անհաշիւ փորձերը՝ գիտական դեգերումներով իր դրոյթները հաստատելու եւ, ներյայտօրէն, Պլումենպախի սխալած ըլլալը ապացուցելու համար, ինքնին կը կազմեն առանձին պատմութիւն մը:

Ցեղային խնդիրը անփոփոխ բնոյթ ունեցած է, իսկ միեւնոյն ժամանակ՝ փոփոխական յատկանիշներ: Անուններն ու պարագաները կը փոխուէին ժամանակի ընթացքին, բայց բանալի հարցերը անփոփոխ կը մնային: Աստուածային հրովարտակները կը փոխարինուէին, այսպէս կոչուած, բնական օրէնքներով, ցեղերու նուիրապետութիւնը մանրամասն տեսաբանական վերլուծումներու կ'ենթարկուէր, իսկ անհաւասարութեան հաւատամքը կը քարոզուէր բազմապիսի հիմքերով՝ տիրակալութեան եւ ենթակայութեան նախասահմանուած շարունակականութիւնը ապահովելու նպատակով: Ցեղային տարբեր գունաւորումներու շեշտադրութեան անհրաժեշտութիւնը, աշխարհի երկայնքին պատճառած տառապանքին ու բաժանումներուն զուգահեռ, անդադար ենթարկուած է կերպարանափոխումներու՝ ըստ ժամանակի պահանջներուն:

Ցեղային ալիքը սկսած էր երեք բանալի եզրոյթներով, որոնք իրերայաջորդ կերպով ստեղծուած էին երեք տասնամակներու ընթացքին: 1795-1819 չըջանին, ժամանակագրական կարգով, երեւան կու գային «կովկասեան» բառը՝ բաց գոյն մորթով «սպիտակ ցեղ»-ի անուանումը, «հնդեւրոպական» բառը՝ ճիւղալիթարէն մինչեւ Հնդկաստան խօսուած կենդանի ու մեռեալ լեզուներուն «մայր լեզու»-ին ա-

¹ The Anthropological Treatises of Blumenbach and Hunter, translated by Thomas Bendyshe, London, 1865, pp. 98-99.

նուանումը, եւ «արիացի» բառը՝ հնդեւրոպայի «ցեղ»ին անուանումը. վերջինս շուտով «կովկասեան»ի եւ «սպիտակամորթ»ի հոմանիշը պիտի դառնար: Հնդեւրոպական նախալեզուի վերականգնումին շուրջ բանավեճերը, ինչպէս եւ թէժ քննարկումները հնդեւրոպական նախահայրենիքի մասին գրեթէ անմիջապէս կը սկսէին: Ո՛չ մէկը եւ ո՛չ ալ միւսը վերջնական երկարաժամկէտ համաձայնութեան յանգած են վերջին երկու հարկումներուն: Ընթացքին, իսկ այդպիսի համաձայնութեան գոյացումը խնդրական կ'երեւի անմիջական ապագային:

Մէկ կողմէ կ'ենթադրուէր, որ ազգական կապ ունեցող այդքան լեզուներ լեզուա-աշխարհագրական միասնականութիւն պէտք է ունեցած ըլլային, մինչ միւս կողմէ կ'ենթադրուէր, որ ժամանակա-տարածքային այդ միասնականութիւնը պէտք է ցեղային միատարրութեամբ ուղեկցուած ըլլար: Հնդեւրոպական լեզուները մեծաւ մասամբ տեղադրուած էին Եւրոպայի մէջ ու խօսուած՝ ճնշիչ մեծամասնութեամբ սպիտակամորթ բնակչութեան կողմէ, որոնք գաղութատիրական եւ կայսերապաշտ ծրագիր մը կ'իրագործէին Եւրոպայէն դուրս, հիմնուած՝ արհեստագիտական գերակայութեան վրայ: Եզրակացութիւնը այն էր, որ միտքը (լեզուն) պէտք է ծնած ըլլար մարմինը (ցեղը): Երկրորդ հաւասարում մըն ալ ծնունդ կ'առնէր. սկզբնական հնդեւրոպականները պէտք է պատկանէին սպիտակ ցեղին: Այսպէս, նախահայրենիքի տեղադրումը Հնդկաստանի մէջ, հիմք ընդունելով հնդկական սրբազան գիրքերու լեզուին ենթադրեալ հնութիւնը, ԺԹ դարու կէսերուն եւրոպական տեղադրումով կը փոխարինուէր: Յաջորդող քանի մը տասնամեակներուն, գիտնականներ եւ քաղաքական հրապարակագիրներ երկու եզրոյթները աւելի եւս կը միախառնէին. հնդեւրոպական մարդիկ «արիացի» անունով կը մկրտուէին եւ իբրեւ թէ գերա-

դաս մշակոյթ մը ներկայացնող անոնց գերադաս լեզուն կը նոյնանար սպիտակ եւրոպացիներու յատուկ ճիւղի մը՝ խարտիշահեր, բաց մորթով եւ կապուտահայ «հիւսիսային» (nordic) ցեղին հետ:

Ցեղային սահմանին վրայ գտնուող ամէն փոքրամասնութիւն, ինչպէս հայերը, պարտաւոր էր հետեւողականօրէն փաստարկել տիրական գոյնին (սպիտակ = արիացի) հետ նոյնականութիւնը, ինչ որ 1850-1950 թուականներուն տեսակ մը լուելեայն կարգախօս էր: Ազգայնականութեան վերելքը եւ միատարր ազգային պետութիւններու ստեղծումը հիմնուած էին այն միեւնոյն տուեալներուն վրայ, որոնք հնդեւրոպական ուսմանց մղիչ ուժը կը հանդիսանային. հայրենիք մը («ազգային պետութիւն») պէտք է կեդրոն ըլլար բնակչութեան մը («ազգ»), որուն շաղախը որոշակի յատկանիշերով յղացուած ինքնութիւն մըն էր: Մեծամասնութեան լեզուն կը նկատուէր ազգային ինքնութեան եւ ազգային մշակոյթի կրողը, ինչպէս եւ տուեալ տարածաշրջանը ապրող հաւաքականութիւնը միաւորող ազդակը: Այսպէս կը սահմանուէր ազգաբանական volk եզրոյթը, զոր գերմանացի մարդաբան Ռուտոլֆ Մարթին 1914ին մարդաբանական ցեղէն տարբերակած էր. անոր անդամները ո՛չ թէ կենսաբանական սահմանանիշերով (կազմուածք, արիւն, նախնիք), այլ՝ մշակութային սահմանանիշերով (հասարակաց լեզու եւ մշակոյթ, ազգային զգացում, համատեղ կառավարութիւն, քաղաքական սահմաններ) կը կապուէին²: Աւելի ծայրայեղ տարբերակով, այդ մարդկային խմբաւորումը կը նկատուէր հասարակաց կենսաբանական յատկանիշերու արդիւնքը, որ

2 Andrew D. Evans, *Anthropology at War: Racial Studies of POWs during World War I*, in H. Glenn Penny and Matti Bunzl (eds.), "Wordly Provincialism: German Anthropology in the Age of Empire", Ann Arbor (Michigan), 2003, p. 204.

րուն հետեւանքն էր «մէկ լեզու + մէկ ցեղ = մէկ հայրենիք» հաւասարումը: ԺԹ դարու վերջաւորութեան, «ցեղ»ն ալ ընկերաբանական անոժէք կը ստանար իբրեւ «ազգ» եւ «ազգութիւն» գաղափարներուն հոմանիշ: Օրինակ՝ ամերիկացի պատմաբան ու երկարամեայ ծերակուտական Հենրի Գապոթ Լոճ (1850-1924), խօսելով օտար գաղթականութիւնը սահմանափակելու անհրաժեշտութեան մասին, 1896ին կը յայտարարէր ամերիկեան Ծերակոյտին մէջ. «Անգլիական ցեղը (...), մէկդի ձգելով կլիմայական ազդեցութեան, կենսապայմաններու եւ քաղաքական հաստատութիւններու փոփոխութիւններուն պատճառած տարբերութիւնները, ըստ էութեան տակաւին միեւնոյն ցեղն է Միացեալ Նահանգներուն մէջ»³: Երեք տասնամեակ ետք, ամերիկեան բնակչութիւնը կը սահմանուէր իբրեւ «մեր սեփական ցեղէն եւ ոչ-ցեղայիններէ» կազմուած⁴:

Այս կենսաբանական եւ ընկերաբանական նոյնացումը բաւարար ազդեցիկ պիտի ըլլար, որպէսզի փոքրամասնական տրամասութիւնները (discourse) որդեգրէին զայն, ինչպէս պատահած է հայոց պարագային⁵: Հետեւաբար, սովորական կը դառնար հայերէն «ցեղ» բառին գործածութիւնը որպէս «ազգի» հոմանիշ: Անգլերէն race (ցեղ) բառը նոյնպէս հայկական նիւթով գիրքերու եւ ամերիկահայ թերթերու մէջ նկատառելի կը դառնար: Ամերիկահայ անգլիագիր մամուլին մէջ լոյս տեսած յօդուած մը 1934ին կը յայտնէր. «Ցե-

ղի մը կեանքը կը յաւերժանայ մեկնողներուն տեղը բռնող նորերու ծնունդով: Զինուած այն անտեսանելի հաւատքով, որ ցեղը անմահ է եւ պէտք է ապրի յաւիտեան, անոնք իրենց նախահայրերուն գործը կը շարունակեն եւ, այսպէս, անոնց դարերու ընթացքին բազմացած ազգային աւանդութիւններուն, մշակոյթին, յատկանիշերուն եւ հարստութիւններուն աւանդատուն կը դառնան»⁶:

Ցեղային մտածողութիւնը արդէն բիւրեղացած էր իբրեւ ցեղականութիւն (racism): Այս գաղափարախօսութիւնը հիմնուած էր՝ ֆիզիքական եւ բարոյական յատկանիշերու համադրութեան վրայ, որոնք տուեալ ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին²⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին³⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁴⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁵⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁶⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁷⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁸⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին⁹⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁰⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹¹⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹²⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹³⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁴⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁵⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁸: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁶⁹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷⁰: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷¹: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷²: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷³: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷⁴: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷⁵: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷⁶: Վերադաս եւ ստորագրող ցեղի մը մնայուն յատկութիւնը կը նկատուէին¹⁷⁷: Վերադաս եւ ստորագրող ց

ինչպես ան եզրայանգած է՝ ծայրագոյն պարագաներուն, մշակութային այլազանութեան շնորհմով կամ ցեղասպանութեամբ: Ահա թէ ինչու ցեղի գաղափարը, առաւել կամ նուազ ուժգնութեամբ, վերջին հարկումեակի ցեղասպանութիւններուն հետին կը գտնուի: Ոմանք, ինչպէս Մեծ Եղեռնը, մինչեւ վերջերս նոյնիսկ խմբուած են «ցեղային պատերազմ»¹⁰ ապակողմնորոշող պիտակին տակ:

Գերադասութեան գաղափարները բազում հետեւորդներ կ'ունենային Հին եւ Նոր Աշխարհներու զանազան անկիւններու մէջ, գաղութատիրական եւ կայսերական ձեռնարկումներու հիմնաւորումը դառնալով: 1400ական թուականներէն դէպի արեւմուտք ու արեւելք կատարուած անդրծովեան ճամբորդութիւնները սկիզբը կը դնէին տնտեսական ծաւալման, իսկ քաղաքա-տնտեսական կայսրութիւնները աստիճանաբար կը բազմապատկէին իրենց ծաւալը արհեստագիտական արագացման շնորհիւ, որուն խորհրդանշը Ճարտարարուեստական Յեղափոխութիւնն էր ԺԸ դարուն: ԺԹ դարու երկրորդ կէսին, ծաւալման կշռութիւն անհաւասարութիւնը բացատրելու անհրաժեշտութիւնը յառաջ կը բերէր այն փաստարկը, որ Եւրոպայէն դէպի աշխարհի չորս ծագերը ընթացող տիրակալութեան կամքն ու ճակատագիրը՝ քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային իր բաղադրիչներով, կը հիմնաւորուէր մարմնային չափերու եւ ձեւերու տարբերութիւններուն վրայ: Անցեալ դարասկիզ-

բին ցեղային նուիրապետութիւնը արդէն ընդհանուր մշակոյթի մաս կը կազմէր, նոյնիսկ հակակայսերապաշտ մտածողներու համար, որուն մէկ օրինակը բրիտանացի դասական ուսմանց մասնագէտ Ճիլպերթ Մըրէյի յայտարարութիւնն էր (1866-1957).

«Ցեղերու նուիրապետութիւն մը կայ աշխարհի մէջ: (...) Կ'երեւի թէ այն ազգերը, որոնք աւելի կ'ուտեն, աւելի կը պահանջեն եւ աւելի բարձր աշխատավարձ կը ստանան, միւսներուն պիտի ղեկավարեն եւ տիրեն, իսկ մարդոց ստորին սերունդները պիտի կատարեն աշխարհի ստորին գործերը երկար ժամանակի վրայ: Մենք՝ տիրական գոյնի մարդիկս, անկասկած այսքանը իբրեւ բացայայտ իրողութիւն կ'ընդունինք»¹¹:

Այսպէս կը նուիրագործուէր աշխատանքի միջազգային բաժանման սկզբունքը, ինչպէս ցոյց կու տար տնտեսական փորձը. եւրոպական գաղութային տիրապետութեան կամ ազդեցութեան տակ գտնուող ծայրամասային երկրները («ստորին սերունդներ») կը մատուցէին կեդրոնական իշխանութիւններու («տիրական գոյն») ճարտարարուեստական շուկաներուն պէտք ունեցած նախանիւթը եւ, յաճախ, աշխատուծը: Այս շուկաներուն յաւելեալ արժէքով արտադրութիւնը նախ կը գոհացնէր ներքին ու շրջանային պահանջները, եւ ապա մնացորդը ծայրամաս կ'երթար՝ շրջանը փակելու եւ վերսկսելու համար: Տարբերութիւնը կը բացատրուէր ու կը հիմնաւորուէր ցեղային նուիրապետութեամբ. «յետամնաց» ժողովուրդները գոնաւոր մորթ ունէին, «բացառելով շուրջ 20 միլիոն հոգի՝ միջերկրականեան աւազանին եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ», մինչ «յառաջադէմ» մարդիկը սպիտակա-

մորթ էին կամ գրեթէ սպիտակամորթ (ճափոնցիներ եւ հիւսիսային չինացիներ)¹²:

ԺԹ դարու վերջին քառորդին, հայասիրական ընթացիկ ճարտասանութիւնը (discourse) Հայաստանը իբրեւ աստուածաշնչական երկիր մը կը նկարագրէր, ուր Ադամն ու Եւան բնակած էին կամ ուր Նոյն տապանը իջեւանած էր, որուն բնակչութիւնը հինաւուրց կովկասեան («սպիտակ») ժողովուրդը մը կը կազմէր, որ հնդեւրոպական («արիական») լեզու մը կը խօսէր եւ, իբրեւ արեւմտեան («եւրոպական») քաղաքակրթութեան պատուար, կամըջադուլ մը հաստատած էր Արեւելքի ու Արեւմուտքի միջեւ: 1894-1896ի համիտեան ջարդերուն ընթացքին, մարդկային իրաւանց պաշտպան եւ թարգմանիչ Ալիս Սթոն Պլէքուէլ (1857-1950), որ հայոց ամենէն ակնառու համակիրներէն մէկն էր Միացեալ Նահանգներու մէջ, քանի մը պարբերութիւններով ճշգրտորէն կը ցուցնէր այդ ճարտասանութեան հասարակ տեղիքները հայ բանաստեղծութեան իր անգլերէն ծաղկաքաղին մէջ. «Հայաստանը երկրագունդի հնագոյն քաղաքակրթութիւններէն մէկուն կեդրոնն էր: Անոր ժողովուրդը ասորեստանցիներու եւ բաբելոնացիներու ժամանակակից էր: Անոնք արիացեալ եւ մաքուր կովկասեան արիւն ունին»¹³: Այլուր, ան կ'աւելցնէր. «Աշխարհագրականօրէն, Հայաստանը Եւրոպայի ու Ասիոյ կամուրջն էր: Վաղ դարերուն, հայերը՝ Որատիոսի դերը կատարելով, «կամուրջը պահեցին», Եւրոպայի դարպասը պաշտպանելով Ասիոյ անքաղաքակիրթ հորդաներուն դէմ...»¹⁴: Երկու տասնամակ հետք, բրիտանացի պատմաբան Առ-

նոլտ Թոյնպի (1889-1974) նորովի կ'ընդգծէր քաղաքակրթութեան եւ աշխարհագրութեան նոյնականացումը՝ հակադիր տեսակէտներով, որոնք Եւրոպայի ու Ասիոյ հակասութիւնը մը կ'ենթադրէին, Մեծ Եղեռնի իր պատմութիւն նախաբանին մէջ. «Կլիմայական ուժեղ հակադրութիւն մը կայ Օսմանեան կայսրութեան հիւսիս-արեւմտեան կէսին եւ անոր հարաւ-արեւելեան յաւելուածին՝ Անատոլիոյ եւ Արաբիոյ միջեւ: Անատոլիական լեռնաշխարհը կազմաբանական իմաստով նման է Եւրոպային, իսկ հոն ապրող հայերը ո'չ միայն եւրոպացի են քաղաքակրթութեամբ, այլեւ չապէս եւրոպական կլիմայի մը վարժուած են՝ Պալքանեան թերակղզին կամ Աւստրիա-Հունգարիա գերակշռող միեւնոյն կլիմային: Բայց երբ կ'իջնէք դէպի այս լեռնաշխարհին վերջին բաժինը կամ կը հետեւիք Եփրատին՝ ձորերն ի վար, հայկական լեռներէն դէպի միջագետքեան դաշտերը, հատուկ երպով Եւրոպայէն դուրս կու գաք դէպի կիսաարեւադարձային բնոյթ ունեցող երկիր մը»¹⁵: Այսօրինակ տեղեկութիւններ պիտի շարունակէին հաղորդուիլ նոյնիսկ երբ եւրոպական մշակոյթը այլեւս ոսկեայ կանոն ըլլալէ դադրած էր:

Սակայն, եւրոպական այլընտրանքային ճարտասանութիւն մը, որ նոյնպէս հիմնուած էր այդ ժամանակ ծաղկող արեւելական (orientalist) մօտեցումի մը վրայ, կը պնդէր, որ հայերը ո'չ սպիտակամորթ = կովկասեան = արիական շրջանակին մաս կը կազմէին եւ ո'չ ալ ընկերութեան բարոյապէս լուսաւորեալ խաւ մը կը ներկայացնէին: Հետեւաբար, ֆիզիքական եւ բարոյական յատկանիշերու կապակցութիւն մը թոյլ կու տար ժխտական պատկեր մը ստեղծել, այնքան կարծրատիպային, որ-

10 St'u Walter John Raymond, *Dictionary of Politics*, Lawrenceville (Va.), 1992, p. 428, որ «ցեղային պատերազմ» եզրոյթը («տարբեր ցեղերէ ժողովուրդներու թշնամութեամբ վիճակ մը (...) որոնք կը պայքարին տիրական դիրքի մը ի խնդիր» քաղաքականօրէն կազմակերպուած ընկերութեամբ մը մէջ (...) կիրարկած է թուրքերու եւ հայերու պարագային, որոնք երբեք չեն պայքարած «տիրական դիրքի մը ի խնդիր» Օսմանեան կայսրութեամբ մէջ:

11 Gilbert Murray, *The Exploitation of the Inferior Races in Ancient and Modern Times*, in "Liberalism and Empire", London, 1900, p. 156.

12 Sir Harry Johnston, *The Backward Peoples and Our Relations with Them*, London, 1920, p. 7.

13 Alice Stone Blackwell, *Armenian Poems Rendered into English Verse*, Boston, 1896, p. III (ընդգծումը մերն է):

14 Նոյն տեղը, էջ 90:

15 Arnold J. Toynbee, *Armenian Atrocities: The Murder of a Nation*, London, New York, and Toronto, 1915, p. 58.

քան հրեաները բնորոշող պատկերը: 1899ին, բրիտանացի լրագրող Առնոլտ Ուայթ (1849-1925) բնորոշ օրինակ մը կը հրամցնէր: Ան կ'առաջարկէր, որ ռուսաբնակ հրեաներու վերաբնակեցումը Արեւմտեան Հայաստան, ուր տեղական բնակչութիւնը կոտորածներու ենթարկուած էր, Ռուսաստանի ժողովրդագրական ճնշումը պիտի թեթեւցնէր, ու այս գործը պիտի դիւրանար Հայերու ու հրեաներու կարծեցեալ նմանութեան շնորհիւ:

«Նոյնինքն Հայերը սեմական ծագում ունին: (...) Հայոց ցեղային յատկանիշերը հրէականներուն եզակի նմանութիւն ունին: Անոնք խորայնացիներուն կը նմանին իրենց էական ազգային յարակցմամբ եւ ազգային նկարագրի պահպանմամբ: Հրեաներու նման, Հայերը աշխարհով մէկ ցրուած են, եւ իրենց արագօրէն յարմարող միտքն ու թերաճ բարոյական զարգացումը յատկապէս զիրենք առեւտրական յաջողութեան կը նախանշէ: Իբրեւ լուսայափոխներ, վաճառականներ ու դրամատէրեր, Հայերը իրենց դիրքը կը պահեն հրեաներու բաղդատմամբ»¹⁶:

Այս պատկերակերտումը յատկապէս զարգացած էր Մեծն Բրիտանիոյ ու Ֆրանսայի մէջ, դառնալով Հայերու ընկալման սկզբնաղբիւր մը Նոր Աշխարհի մէջ: Անոնք փաստօրէն կանուխէն դիմագրաւած էին մերթ զօրաւոր ընդդիմութիւն մը իրենց սպիտակամորթի ու եւրոպացիի կարգավիճակին Միացեալ Նահանգներու մէջ՝ 1890-1914 թուականներու հարաւային ու արեւելեան Եւրոպայէն եւ արեւելեան Միջերկրականէն ժամանող զանգուածային գաղթականութեան առիթով¹⁷: Աճող բնի-

կապաշտ (nativist) շարժումը, որ առաջնորդուած էր Նիւ Ինկլենտի (New England) մտաւորական ու քաղաքական ընտրանիին կողմէ, այդ տարածաշրջաններէն եկողները վնասակար կը նկատէր երկրին համար: Ժամանակ առ ժամանակ, ազգային տարբեր ծագումով գաղթականներ 1878ի եւ 1952ի միջեւ յարափոփոխ յաջողութեամբ պայքարած են դատական ատեաններուն մէջ (ընդամէնը քննուած են 52 գործեր)՝ սպիտակութեան իրենց ցեղային նախադրեալը հաստատելու համար¹⁸: Մարդաբանութիւնը կը հիմնաւորէր անոնց ներկայացուցած փաստարկները, որոնք կ'ընդունուէին կամ կը մերժուէին ցեղային գիտութեան, ընկերաբանութեան եւ հասարակաց գիտելիքներու երանգապնակի մը օգտագործմամբ, ուր հակասութիւնները անպակաս էին. «Պէտք է հաշուի առնենք այն իրականութիւնը, որ մեր պատմութեան տարբեր ժամանակաշրջաններու կարելի եղած է իրաւականօրէն սեւամորթ ըլլալ նահանգի մը, բայց ո՛չ՝ ուրիշի մը մէջ, կամ սպիտակամորթ ըլլալ որոշ տասնամեակ մը, բայց ո՛չ՝ յաջորդին ... Այս ստորոգութեան մէջ կը մտնէր նաեւ 1909ի ԱՄՆի շրջանային դատարանի մը վճիռը, որ Հայերը սպիտակամորթ կը դարձնէր, ինչպէս եւ Գերագոյն Դատարանի 1923ի որոշումը, որ ասիացի հնդիկները ոչ-սպիտակամորթ էին»¹⁹: Իրաւական պայքարը

18 Ian F. Haney López, *White by Law: The Legal Construction of Race*, New York, 1996, p. 49.

19 John Ernest, *Chaotic Justice: Rethinking African American Literary History*, Durham (NC), 2009, p. 39. Աճիշդ է այն պնդումը, թէ «դատարանները Գառն երբեմն գտան, որ հայերն ու ասիացի հնդիկները սպիտակամորթ էին, իսկ այլ առիթներով գտան, թէ անոնք ոչ-սպիտակամորթ էին» (Ronald Schmidt Sr., Yvette M. Alex-Assensoh, Andrew L. Aoki, and Rodney E. Hero, *Newcomers, Outsiders, and Insiders: Immigrants and American Racial Politics in the Early Twenty-First Century*, Ann Arbor, 2010, p. 98): Հնդկաստանի բնիկները փոխան փոխ պաշտօնապէս սպիտակամորթ եւ ոչ-սպիտակամորթ համարուած էին,

ընդելուզուած էր ցեղի տիրական ճարտասանութեան կողմէ յարուցուած թէժ բանավէճերով՝ գաղթականութեան, քաղաքացիութեան, ազգութեան, դասակարգի եւ խտրականութեան մասին: Հեգնական իրողութիւն մըն էր, որ խնդրին կիզակէտը տուեալ համայնքի մը ներգրաւումն էր ինքզինք ազատական ժողովրդավար նկատող ընկերութեան մը մէջ, ուր «ազատ սպիտակամորթ օտարականներ» (free white aliens) տեսականօրէն կրնային հպատակութիւն ստանալ, եթէ այդպէս փափաքէին: Հայկական թեմայով առաջին բանումը տեղի կ'ունենար 1909ին, երբ դաշնակցային բաժանմունք մը (ԱՄՆի Գաղթականութեան Բիւրոն) մեկուսի մարտահրաւէր մը կը ներկայացնէր Հայոց քաղաքացիութեան իրաւունքին դէմ՝ վիճարկելով քաղաքացիութեան դիմած չորս հայերու իրաւացիութիւնը, բայց պարտութեան կը մատնուէր Պոստոն կայացած դատավարութեան (re Halladjian) մէջ:

Բնիկապաշտութեան ցեղական (racialist) բաղադրիչը բացայայտօրէն ցեղապաշտ (racist) կը դառնար Ա. Աշխարհամարտէն ետք, երբ «Հիւսիսական» ցեղի մը հասկացողութիւնը վերելք կ'ապրէր իբրեւ ամերիկեան ազգի հիմնախարիսխը եւ, այսպէս կոչուած, ստորին (Հայերը դեռեւս ընդգրկող) գաղթականութիւնը արգիւելու կոչերը կը սաստկանային: Ցեղային նախապաշարումն ու խտրականութիւնը, որոնք հետեւողականօրէն կիրարկուած էին ամերիկացի սեւամորթներու դէմ՝ ստրկութենէ անոնց ազատագրումէն (1864) առաջ եւ ետք, իրենց սկզբնական ենթահողը գլած-անցած էին՝ դատական գործերու եւ

միջեւ որ ԱՄՆի Գերագոյն Դատարանին 1923ի վճիռը (in re Thind) զիրեք ոչ-սպիտակամորթ ցեղականներէն: Սակայն, այսպիսի անհետեւողականութիւն չէ եղած հայոց պարագային, որոնք իբրեւ սպիտակամորթ ճանչցուած էին դատարաններու կողմէ, երբ հարցը հասած էր այդ մակարդակին՝ 1909 եւ 1924 թուականներուն:

դէպքերու բազմազան հաւաքածոյի մը կուտակումով: Այս փաստը ընկերաբան մը մղած է հաստատելու, որ Ի դարու առաջին տարիներուն «Ամերիկան» ի հեռուկա իր պնդումներուն, *Herrenvolk* ժողովրդավարութիւն մը եւ սպիտակամորթ հանրապետութիւն մը դարձած էր»²⁰: 1924ի Ազգային Ակունքներու օրէնքը (National Origins Act), աւելի ծանօթ քոթայի օրէնք (Quota Law) անունով, ի վերջոյ ամենակարեւոր նպատակներէն մէկը կը յաջողէր իրագործել՝ գաղթականութեան դէմ արգելափակումներու հաստատումը, որոնցմէ բացառուած էին Հիւսիսային Եւրոպայի «ցեղային պահեստ»էն եկողները: Այս օրէնքը դէպի Ամերիկա գաղթականութիւնը զգալիօրէն կը սահմանափակէր յաջորդ քառասուն տարիներուն, մինչեւ որ 1965ին նոր օրէնք մը կը ջնջէր ազգային քոթաները: Ասիկա պիւռոսեան յաղթանակ մը պիտի դառնար. արդարեւ, քաղաքականութեան եւ գիտութեան ներքին ու միջազգային զարգացումները, որոնք իրենց գաղաթնակէտին կը հասնէին Բ. Աշխարհամարտի սկզբնաւորութեամբ, նախ ցեղային մարդաբանութեան եւ ապա ցեղապաշտ գաղթականական քաղաքականութիւններու ճակատագիրը պիտի վճռէին:

ԱՄՆի Աշխատանքի նախարարութիւնը յատուկ ռազմավարութիւն մը զարգացուցած էր, որուն երրորդ միաւորը Հայերը կը կազմէին: Սոյն ռազմավարութիւնը ուղղուած էր դատական գործ մը յարուցանելու հայերու քաղաքացիութեան իրաւունքին դէմ, որոնց սպիտակութիւնը պիտի հաստատուէր կամ մերժուէր փորձադատով (test case) մը: Ըստ ծրագրի, վերջինիս դատավճիռը կոչուած էր վիճարկուելու դատական տարբեր փուլերով մինչեւ

16 Arnold White, *The Modern Jew*, London, 1899, pp. 275-277.

17 Տե՛ս Վարդան Մատթէոսեան, *Ամերիկեան հակա-գաղթականական հոսանքը եւ հայերը (1890-1914)*, Հայագիտութիւնը եւ արդի ժամանակաշրջանի մարտահրաւերները. զեկուցումների ժողովածու, Երեւան, 2014, էջ 127-130:

20 Stanford M. Lyman, *Postmodernism and a Sociology of the Absurd and Other Essays on the "Nouvelle Vague" in American Social Sciences*, Fayetteville, 1997, p. 160.

Գերագոյն Դատարան, ուր 1922-1923ին նախորդ հայցորդները՝ ճափոնցիներն ու հնդիկները, պարտուած էին ու իրենց սպիտակութիւնը՝ մերժուած: Հայկական փորձադատը (re Cartozian) տեղի կ'ունենար Փորթլանտ (Օրեկոնի նահանգ) ապրող հայ գորգավաճառի մը՝ Թադոս Գարթոզեանի դէմ, 1924ի քոթայի օրէնքի վաւերացումէն երկու շաբաթ ետք: «Ինչպէս Հալաճեանի եւ Գարթոզեանի գործերը ցոյց տուին, հայերը (իբրեւ Միջին Արեւելք ապրող քրիստոնեայ ժողովուրդ) իւրայատուկ առեղծուած մըն էին դատարաններու համար», գրած է Մուսթաֆա Պայլումի²¹: Էական էր, որ հայերը իսկապէս իրենք զիրենք կը մտածէին իբրեւ եւրոպացիներ. անոնք պէտք է «սպիտակամորթ» ըլլալու դաւանանքին հետեւէին, որպէսզի կարենային անխափան կերպով հասնիլ «բարձր քաղաքակրթութեան» բուրգի վերի աստիճաններուն: «Բարձր քաղաքակրթութիւն»ը հոն էր, ինչպէս ուխտեալ ընկերային տարվիւնական մը՝ Վեր. Ճոն Ռոչ Սթրատոն (1875-1929) գրած էր 1900ին, ուր «անգլո-սաքսոնը հասած է (...) երկար ու ջանադիր վերասլաց պայքարէ ետք», իբրեւ «շարք մը քայլերու եզրայանգումը»²²: Դատավարութեան ընթացքին ներկայացուած սպիտակամորթ ըլլալու պնդումներն ու փաստերը այնքան զօրաւոր էին, որ ամերիկեան կառավարութիւնը պարտադրուած էր ընդունելու իր ջախջախիչ պարտութիւնը Գարթոզեանի դատին եւ հրաժարելու դատավճիռը բողոքարկելու ամէն մտադրութենէ: Ի դէպ, նշանակալից երեւոյթ մըն է, որ ամերիկացի պատմաբան Լըլին Գարվըր «Տեղեկութեան Ազատութեան օրէնք»ը (Freedom of Information Act) պէտք

է վկայակոչէր ու տասնութ ամիս սպասէր՝ ութսուն տարի առաջ «գաղտնի» (confidential) մակագրութեամբ օժտուած փաստաթուղթեր ձեռք ձգելու համար (բացառելով՝ չհրապարակուած եւ կրճատուած նիւթեր)²³:

Տեսակ մը «մերձ սպիտակամորթ» (off white) լուսանցքային իրավիճակէ մը անցումը դէպի օրինաւոր ճանաչումի արժանացած սպիտակամորթ կեդրոնը, իր յարակից առաւելութիւններով, համեմատաբար նեղ էր՝ ժամանակով, բայց լայն՝ տարողութեամբ: Հայերը նախապաշարման ու խտրականութեան թիրախ էին դարձած այն ուժգնութեամբ, երբեմն՝ մահաբեր, որ սեւամորթ ամերիկացիներու, իրլանտացիներու, իտալացիներու կամ լատիններու բաժին եղած էր. «Նման փորձառութիւններու հետ բաղդատականներ գտնելու համար, հրեաներն ու հայերը՝ օրինակ, պէտք է նայէին դէպի այն, որմէ փախած էին Եւրոպայի մէջ, եւ ոչ թէ այն, ինչ որ գտած էին Միացեալ Նահանգներու մէջ»²⁴: Այս վերաբերումին բացառութիւնը արձանագրուած է Ֆրէզնոյի մէջ (Գալիֆորնիա), ուր հայերը հանդիպած են դիմադրութեան ու բացայայտ անբարեացակամութեան, որոնք գրաւոր արտայայտութիւնը կարելի է գտնել «ցեղային պայմանագիր» (racial covenant) կոչուած փաստաթուղթերուն մէջ: Այս պայմանագրերը՝ կ'ենթադրէին տարբեր ազգային կամ ցեղային պատկանելիութիւն ունեցող անհատներու (Ֆրէզնոյի պարագային՝ նաեւ հայերու) բնակարան չծախելու կամ չվարձելու պայմանաւորումը: Անոնք սովորական կիրարկուած ունեցած են մինչեւ Բ. Աշխարհամարտի

23 Earlene Craver, *On the Boundary of White: The Cartozian Naturalization Case and the Armenians, 1923-1925*, "Journal of American Ethnic History", Winter 2009, p. 52.

24 David R. Roediger, *Working toward Whiteness: How America's Immigrants Became White*, New York, 2005, pp. 106-107.

21 Moustafa Bayoumi, *This Muslim American Life: Dispatches from the War on Terror*, New York and London, 2015, p. 70.

22 John Roach Straton, *Will Education Solve the Race Problem?*, "The North American Review", June 1900, pp. 793-794.

վաղորդայնը Միացեալ Նահանգներու եւ Գանատայի որոշ շրջաններու մէջ:

Արդարեւ, 1945էն ետք ցեղի հասկացութեան շուրջ կտրուկ փոփոխութիւններ կ'արձանագրուէին. «Ցեղապաշտութիւնը անփաստելիի ու յուզականի այնպիսի հակասական զանգուած մը դարձած էր, որ լուրջ ուսումնասիրողները ի վերջոյ անդրադարձան, որ իբրեւ ժողովուրդի մը մտային եւ խառնուածքային յատկանիշերուն բացատրութեան աղբիւր արժէք չունէր»²⁵: Ուժեղ յայտարարութիւններ կը կատարուէին գիտնականներու չորս բազմաճիւղային ժողովներու կողմէ, որոնք ԻՒՆԵՍԿՕ-ի նախաձեռնութեամբ գումարուած էին 1950ի եւ 1969ի միջեւ: Անոնց հրատարակութեան ընկերացող յօդուածի մը մէջ, պելճիքացի մարդաբան Ժան Հիեռնօ կ'ուրուագէր մորթի գոյներու տարբերութեան պատճառները: Նոր գիտական հետազոտութիւնները աւելի յառաջ գացած են. մորթի գոյնը փոխուած է ժամանակի ընթացքին, իսկ կլիման կապ ունեցած է անոր հետ, ինչպէս Հերոդոտոսի պէս հեղինակներ ենթադրած էին աւելի քան երկու հազարամեակ առաջ, մարմնային կանոնակարգումը ապահովելու համար²⁶: Ցեղի կենսաբանական հասկացութիւնը հիմնականին իր վերջին, յուսահատական ինքնապաշտպանութեան փորձը կ'ընէ մորթի գոյնի տարբերութեան ետին՝ Եւրոպայի, Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Աւստրալիոյ ու Ասիոյ մէջ²⁷: Ցեղապատե-

րագմեան ժխտական հակազդեցութեան յաջորդող փուլին, նոյնիսկ եթէ ծինագիտութեան (genetics) նորագոյն միտումները կարենան ցոյց տալ, որ ցեղը զուտ ընկերային կառուցում մը է, բայց կարգ մը ֆիզիքական յատկանիշերու հետ որոշ կապ ունի, տարբեր ցամաքամասերու բնակչութիւններուն միջեւ ծնային տարբերակումի համեմատութիւնը տասը առ հարիւրի սահմանը չ'անցնիր, ինչպէս համեմատաբար մարդաբան Լուիճի Լուքա Գալլի-Սֆորցա նշած էր.

«Եթէ ըստ բախտի ընտրուած Եւրոպայի երկու հոգիի տարբերակող հեռաւորութիւնը գտնենք, եւ ապա գործողութիւնը բազմաթիւ զոյգերով կրկնենք ու միջինը հաշուենք, իսկ վերջապէս ասիկա համեմատենք եւրոպացիի մը եւ ամերիկացիի մը միջին հեռաւորութեան հետ, շատ չափաւոր աճ մը պիտի նկատենք երկրորդ պարագային: Արդեօք ասիկա արժանի՞ է նացիներու յարուցած աղմուկին»²⁸:

Հայերու դէմ նախապաշարումները աստիճանաբար պիտի նուազէին Միացեալ Նահանգներու մէջ, ինչ որ ցեղային յարաբերութիւններու նուազ մոլթ պատկերի մը մաս կը կազմէր: Ինչպէս Dred Scott (1857), Plessy v. Ferguson (1896), re Ozawa (1922), re Thind (1923) եւ Korematsu v. United States (1944) դատական գործերուն բարոյական ու երբեմն իրաւական անհետեւողականութիւնը ցոյց տուած է, իրաւական որոշումները իրենց ժամանակին անդրադարձն են եւ ընկերային կամ քաղաքական բնաշրջման (evolution) կամ հակաշրջման (involution) արդիւնքը: Անակնկալ է, որ Միացեալ Նահանգներու Գերագոյն

25 Thomas F. Gossett, *Race: The Story of an Idea in America*, New York, 1970, p. 430.

26 *Four Statements on the Race Question*, Paris, 1969, p. 14. Nina G. Jablonski and George Chaplin, *The Evolution of Human Skin Coloration*, "Journal of Human Evolution", 39, 2000, p. 70-80: Դոնոն-տոսի մասին տե՛ս Patrick J. Geary, *The Myth of Nations: The Medieval Origins of Europe*, Princeton and London, 2002, pp. 29-32:

27 Robert Miles and Malcolm Brown, *Racism*, New York, 2003, p. 89.

28 Luigi Luca Cavalli-Sforza, *Genes, pueblos y lenguas*, Barcelona, 2000, էջ 34-35 (այս պարբերութիւնը բացակայ է անգլերէնի հրատարակութեան՝ *Genes, Peoples, and Languages*, New York, 2000, p. 26): Տե՛ս նաեւ Michael J. Bamshad and Steve E. Olson, *Does Race Exist?*, "Scientific American", December 2003, pp. 80-82:

Դատարանը 1987ին յայտարարած ըլլայ (Saint Francis College v. Majid Ghaidan Al-Khazraji, Shaare Tefila Congregation v. John William Cobb), թէ ցեղային ստորագուծութիւնները գիտական հիմք չունին եւ թէ խմբաւորման մը տարբերութիւնը կրնայ նշմարուիլ՝ անոր դէմ գործուած խտրական արարքներու հիմամբ:

Թէեւ ժամանակները փոխուած են, բայց դեռ կը յամենայ ցոլացումը հին տեսակէտին, որ 1930-1940ական թուականներուն ժողովրդական էր եւ որ խմբաւորումները կը դասակարգէր էթնիկ (մշակութային) յատկանիշերու տարանջատ շարք մը, օրինակ՝ բաց գոյն եւ գոց գոյն կովկասակերպեր (Caucasoid), որոնց շարքին՝ Հայերը, ցեղային (կենսաբանօրէն տարանջատ, օրինակ՝ չինացիներ, ճափոնցիներ, ֆիլիպինցիներ, արեւելեան հնդկներ, սեւամորթներ եւ արեւմտեան ամերիկացիներ) եւ ազգա-ցեղային (մշակութային եւ կենսաբանական տեսակներու համագործակցութիւն մը, օրինակ՝ սպանազգի ամերիկացիներ եւ խառնարիւն լատինամերիկացիներ) բաժանումներով²⁹:

Հայերը սպիտակամորթներու պիտակին տակ կը մտնեն, կարգ մը մերձակայ ազգութիւններու (լիբանանցիներ, իրանցիներ), ինչպէս եւ ասիական-եւրոպական ամուսնութիւններու շառաւիղներու ու բազմաթիւ լատինամերիկացիներու հետ³⁰:

Անոնց չէզոք կամ լուռ հակազդեցութիւնը ցեղային հակամարտութեան բռնկումներու դէմ յանդիման, որ քննադատութեան արժանացած է (օրինակ՝ Լոս Անճելըսի 1992ի խռովութիւններուն վաղորդայնին)³¹, կրնայ վերագրուիլ անցեալի նահատակութեան եւ, այսպէս կոչուած, «սպիտակ առանձնաշնորհում»ի ներկայ դիրքին³²: Ի դարու վերջաւորութեան, անոնք, յոյներու եւ լատուիացիներու հետ, երեւութապէս չձուլուող խումբերու օրինակ էին, որոնք անգլիացիները, գերմանացիները, իրլանտացիները եւ շուէտացիները արդէն գերազանցած էին կրթութեան (համալսարանի շրջանաւարտութեան) եւ ընկերային կարգավիճակի (ընտանեկան եկամուտ) համեմատութիւններով³³:

Սակայն, կը թուի, թէ Հայերու եւ սպիտակամորթներու միջեւ «ցեղային» տարբերութիւն մը ստեղծելու միտում մը կայ, նման անոր, որ արդէն գոյութիւն ունի սպանազգիներու, ասիացիներու եւ սեւամորթներու միջեւ³⁴: Ծիծաղաշարժ թիւրի-

(eds.), "Hate Speech on Campus: Cases, Case Studies, and Commentary", Boston, 1997, p. 151):

31 Moorad Mooradian, *The Rodney King Decision and Armenians*, "The Armenian Reporter", May 16, 1992.

32 Janice Okoomian, *Becoming White: Contested History, Armenian American Women, and Racialized Bodies*, "Melus", Spring 2002, p. 223.

33 Stephan Thernstrom and Abigail Thernstrom, *America in Black and White: One Nation, Indivisible*, New York, 1997, pp. 541-542. Ծորճ Տէօքսէ-ճեանի անձուկ յաղթանակը Թոմ Պրէտլիի վրայ՝ Գալիֆորնիոյ 1982ի մահաճակատական ընտրութիւններուն, օրինակ մը կրնայ ըլլալ: Նահանգային ժողովի ատենավար Ուիլի Պրատոն գայմ վերագրած էր քուէարկողներուն «մեծ վախիճ» որեւէ բանի հանդէպ, որ WASP համարուածէն տարբեր է» (idem, էջ 613): Ան վստահաբար իրազեկ էր, որ Տէօքսէճեան ոչ անգլեամերիկացի եւ ոչ ալ բողոքական էր, բայց իր հայեացքները աւելի մօտիկ կը մկատէր տիրական գիծին, քան սեւամորթ Պրէտլիի հայեացքները:

34 St'u G. Gonzalez, *Helping Students Help Themselves?*, in Walter R. Allen, Erin Kimura-Walsh and

մացութիւններ չեն պակսիր. ամերիկեան մարդահամարի «սպիտակամորթ»ի ստորագուծութիւնը քննադատելու փորձ մը պարզ ու մեկին կը պնդէր, հաւանաբար՝ ծննդավայրի կամ հպատակութեան եւ ազգային ծագման շփոթի (կամ պարզապէս՝ աղաղակող տգիտութեան) հետեւանքով, թէ «իմ ամենասիրածս այն է, որ Հայերը սպիտակամորթ կը նկատուին երբ անոնք արաբ են, իսկ անոնցմէ ոմանք՝ պարսիկներ կամ սուրիացիներ»³⁵:

Վերջերս, «ազգացեղային» (ethnora-cial) եզրոյթը վերակենդանացած է՝ որոշ ֆիզիքական նմանութեան հետ ընդելուզուած ազգային ծագում ցոյց տալու համար: Անոր լայն գործածութիւնը մղած է սփիւռքահայերու «ազգացեղային ինքնութեան զարգացման» մասին խօսելու³⁶, թէեւ ընկերային կառուցումներ, որոնք ի մասնաւորի հիմնուած են մշակութային ու ֆիզիքական յատկանիշերու վրայ, ազգութիւնն ու ցեղը կը զանազանեն իրարմէ³⁷: Աւելի՛ն. Հայերու տեղադրումը «ցեղային» խումբերու շարքին խնդրական է: Ընկերաբան Մէրի Ս. Ուոթըրզ դիտել տուած է, որ սպիտակամորթ ծագումով ամերիկացի-

ները «խորհրդանշական ազգային ինքնութիւններ» կը վերակոչեն ու կը փառաբանեն, մինչ ցեղայնացած (racialized) խումբերը՝ ասիացիները եւ սեւամորթները (եւ հաւանաբար՝ լատինները) «ընկերային կերպով հսկուած ու պարտադրուած ցեղային ինքնութիւն» մը կը դիմագրաւեն³⁸:

Աւելի քան չորս տասնամեակ առաջ, ընկերային գործիչ Ռալֆ Պանչ կը պնդէր, թէ «փողոցի մարդուն համար, ցեղը հաւատալիք մըն է, ընկերային համոզում մը, եւ ո՛չ թէ գիտական գիւտ մը: Անոր համար, ցեղը կենսաբանական, մշակութային, լեզուական կամ կրօնական չէ, եւ ո՛չ ալ քաղաքական. անոնցմէ բոլորն է, որեւէ մէկը կամ ո՛չ մէկը: Ցեղի այս անտրամաբանական տեսակէտը գոյութիւն ունի եւ պիտի շարունակէ գոյութիւն ունենալ Միացեալ Նահանգներու մէջ»³⁹: 2010ի ամերիկեան մարդահամարին մէջ, ութերորդ հարցումին («Թիւ 1 անձը սպանական/սպանազգի/լատին ծագում ունի՞») դրական պատասխանները ազգութիւններ շարունակած են ըլլալ՝ մեքսիկացիներ (խառնուած ամերիկացիի հետ կամ չիքանօ դարձած), փորթո ռիքացի, գուպացի կամ այլ սպանական/սպանազգի/լատին ծագում: Իննեւորդ հարցումին («Ի՞նչ է թիւ 1 անձին ցեղը») պատասխանի տասնհինգ այլընտրանքները կ'ընդգրկէին սպիտակամորթ, սեւամորթ, բնիկ, եթէ ասիական եւ ինքնազգական ովկիանոսի չորս «ցեղեր», եւ «մէկ այլ ցեղ»: Վերջին ընտրութիւնը թոյլ կու տար գրել կամ նշել, թէ անձը ինքզինք ո՞ր «ցեղ(եր)»էն (ազգութիւն(ներ)էն) կը համարէր: Ի դէպ, թոյլատրուած էր նշել թէ՛ «սպիտակամորթ» եւ թէ՛ «մէկ այլ ցեղ»՝ «Հայ» գրելու համար:

Kimberly A. Griffin (eds.), "Towards a Brighter Tomorrow: College Barriers, Hopes, and Plans of Black, Latino/a and Asian American Students in California", Charlotte (NC), 2009, էջ 123-129:

35 St'u Julián Segura Camacho, *Unwanted and Not Included: The Saga of Mexican People in the United States*, Lanham (Md.), 2006, էջ 14, որ կը թուի անտեղեակ ըլլալ, որ արաբներն ալ սպիտակամորթ են ըստ ամերիկեան մարդահամարին, որ իրանցիները արաբ չեն, եւ որ հայերէնը ոչ սեմական եւ ոչ ալ իրանական լեզու մըն է:

36 Viken Yacoubian, *Forgiveness in the Context of the Armenian Experience*, in Ani Kalayjian and Raymond F. Paloutzian (eds.), "Forgiveness and Reconciliation: Psychological Pathways to Conflict Transformation and Peace Building", Dordrecht and New York, 2009, pp. 229-231.

37 Pierre van den Berghe, *Does Race Matter?*, in John Hutchinson and Anthony D. Smith (eds.), "Ethnicity", Oxford and New York, 1996, pp. 57-58.

38 St'u Miri Song, *Choosing Ethnic Identity*, Cambridge, 2003, էջ 15:

39 Ralph Bunche, *A World View of Race*, Port Washington (NY), 1968, p. 69.

29 W. Lloyd Warner and Leo Srole, *The Social Systems of American Ethnic Groups*, New Haven, 1945, pp. 285, 290-292.

30 Philip H. Herbst, *The Color of Words: An Encyclopaedic Dictionary of Ethnic Bias in the United States*, Yarmouth (Me.), 1997, p. 230. Սակայն, իրան ծնած պատմաբան Վարդան Գրիգորեանը մկատում է առաջին ոչ-սպիտակամորթ ուսումնականը, որ ամերիկեան Ivy Leagueին պատկանող համալսարանի մը (Պրատոն) մախագահը դարձած է (Thomas R. Hower, *Brown University's Anti-Harassment Code: The Case of Douglas A. Hann*, in Milton Heumann and Thomas W. Church

Ամերիկեան մարդահամարը ֆիզիքական մարդահամարում ճանաչողական հնօրեայ լեզուէն ձերբազատելու անկարողութիւնը կ'ապրի: Սակայն, «ծագման» կամ «ցեղ»ի անոր հարցումներուն պատասխանները կապ չունին ցեղային բառապաշարի թիւրիմացութեան, այլեւ՝ ընկերային անդամակցութեան հետ, որ հիմնուած է ինքնասահմանման վրայ: «ԺԸ դարու ցեղային դասակարգումներու եւ ի դարու օրինաւոր քաղաքականութեան նպատակներու այս դժուար ամուսնութիւնը»⁴⁰ նաեւ յամեցող խարաններու յիշատակարան մըն է: Տէյ-վիտ Հոլինկըր «ազգացեղային հնգանկիւն» դիպուկ եզրով բնորոշած է հինգ բաժանումներու դասակարգումը (սեւամորթեր, ասիացիներ, սպիտակամորթեր, բնիկներ եւ սպանազգիներ), աւելցնելով որ «հետզհետէ աւելի ու աւելի քիչ ամերիկացիներ ցեղերու կենսաբանական իրականութեան կը հաւատան, բայց բնորոշ է, որ պատրաստ են շարունակելու ժողովրդագրական դասակարգման պաշտօնապէս ընդունուած համակարգ մը, որ կը կրկնէ հոգի, խօսակցական բնոյթի դասակարգումները՝ սեւ, դեղին, ճերմակ, կարմիր եւ սրճագոյն»⁴¹:

ԱՄՆի պաշտօնական ձեւաթուղթերուն մեծ մասը, ինչպէս եւ կարգ մը մասնաւոր փաստաթուղթեր հարցումներ չեն ըներ ազգային ծագման, ծննդավայրի կամ քաղաքացիութեան մասին, բայց այսուհանդերձ հարցումներ կը պարունակեն, որոնք կ'առնչուին «ցեղ»ի հետ կամ կերպով մը զայն կը խառնեն ազգութեան հետ: Անակնկալ չէ, որ, հետեւաբար, բազմաթիւ սպանազգի մարդիկ Ամերիկայի մէջ «ցեղ»ը հասկնան իբրեւ ազգային ծա-

գում կամ մշակոյթ (սովորական երեւոյթ մը լատինամերիկեան երկիրներու մէջ, որոնք երկրի օրէնքը՝ *jus soli*ն կը ճանչնան, եւ ո՛չ թէ արեան օրէնքը՝ *jus sanguinis*), կամ իբրեւ անոնց համադրութիւնը մորթի գոյնի հետ⁴²: Նման դասակարգումներ ուղղուած են գոհացնելու տուեալներու հաւաքման եւ ընկերային խնդիրներու դիմադրաման պաշտօնական կարիքները, սակայն, միաժամանակ, անոնք իրենց եզրաբանական շփոթին կարգավիճակը կը զօրացնեն՝ իբրեւ հասարակ գիտելիք: Վերջերս, համալսարանական ուսանող մը հետեւեալ պատասխանը կու տար. «Հաւանաբար պիտի գրէի թուղթի վրայ, որ սպիտակամորթ եմ, որովհետեւ այլընտրանքներուն մէջ հայերու ընտրանք չունին, ուրեմն պարզապէս սպիտակամորթ կը գրեմ: Բայց եթէ ինծի հարցնելու ըլլային, պիտի ըսէի, թէ հայ եմ: (...) Յեղը շատ կարեւոր բան մը չէ, բայց հպարտ եմ թէ ով եմ: Կը փորձեմ այնպէս երեւիլ, որ աւելի բան գիտեմ իմ ցեղիս մասին, երբ հայերու մէջ եմ»⁴³:

Մերձաւոր արեւելացիներու վաղ քսաներորդ դարու ցեղային միախառնումը, բարդուած՝ կրօնական տարբերութեան տգիտութեամբ, տակաւին շփոթ կը յառաջացնէ: 11 Սեպտեմբեր 2001ին՝ ԱՄՆի վրայ տեղի ունեցած յարձակումին օրը, հակահայ դէպքեր տեղի ունեցած են Գալիֆորնիոյ Կլէնտէյլ քաղաքին մէջ, ուր բնակչութեան առնուազն մէկ երրորդը հայկական ծագում ունի⁴⁴: 12 Դեկտեմբեր

2002ին, ԱՄՆի ընդհանուր դատախազին թիւ 2636-2002 հրահանգը Հայաստանի, Մէլտական Արաբիոյ եւ Փաքիստանի քաղաքացիները կ'ընդգրկէր ԱՄՆի Գաղթականութեան եւ Քաղաքացիութեան Սպասարկութեան մահմետական քաղաքացիներու յատուկ գրանցման ծրագրին մէջ: Հրահանգը, «որ անճիշդ կերպով Հայաստանը ցանկագրած էր», 16 Դեկտեմբերին դաշնակցային պաշտօնաթերթ *Federal Register*ին մէջ լոյս տեսնելէ երկու օր ետք չեղեալ համարուած էր⁴⁵: Սեպտեմբեր 2012ին, ԱՄՆի դեսպանութիւնը Հայաս-

տանի մէջ ազդարարութիւն մը կը հրապարակէր ամերիկեան քաղաքացիներու համար (խաւանական երկիրներու վեց դեսպանատուներու մէջ), յորդորելով զգոյշ ըլլալ՝ Լիպիոյ եւ Եգիպտոսի մէջ տեղի ունեցած հակամերիկեան յարձակումներու եւ բողոքներու հետքերէն, որոնք հակախաւանական առցանց տեսերիզի մը առնչուած էին⁴⁶: «Դիւանակալութեան մը արտառոց յիշողութիւնը»⁴⁷ անժամանակ հիմքով կրնայ գործել եւ երբեք որեւէ բացատրութիւն չներկայացնել:

40 Kenneth Prewitt, *Fix the Census' Archaic Racial Categories*, "The New York Times", August 22, 2013.

41 David A. Hollinger, *Postethnic America: Beyond Multiculturalism*, New York, 2005, p. 8.

42 Clara E. Rodriguez, *Changing Race: Latinos, the Census and the History of Ethnicity in the United States*, New York, 2000, p. 7.

43 Anna M. Ortiz and Silvia J. Santos, *Ethnicity in College: Advancing Theory and Improving Diversity Practices in Campus*, Sterling (Va.), 2009, p. 1.

44 Okoomian, *Becoming White*, p. 221, Dominic J. Pulera, *Visible Differences: Why Race Will Matter to Americans in the Twenty-First Century*, New York and London, 2002, p. 15. «Հայերը եւ միջին

արեւելքցիները սպիտակամորթ եւրոպացի եմ» պնդումին ֆեմինիստական քննադատութեամբ մը փամար, տե՛ս Martha Ani Boudakian, *Crossing Over to the Other Side*, in Barbara J. Merguerian and Doris D. Jafferian (eds.), "Armenian Women in a Changing World", Cambridge (Ma.), 1995, էջ 148-150:

45 Notices, "Federal Register", vol. 67, No. 243, December 18, 2002, p. 77642.

46 U.S. Embassies in 7 Countries Issue Warnings, "The Wall Street Journal", September 12, 2012.

47 Bayoumi, *Racing Religion*, p. 107.